

ICOMOS HÍRADÓ

a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei

23. évfolyam - 6. szám

2015. december hó

A TARTALOMBÓL

50 év - A Pécsi Püspökvár feltárásának és helyreállításának eredményei, befejezés és átadás

XVI. Erdélyi Magyar Restaurátor Továbbképző Konferencia

**„in memoriam Örsi Károly”
Kerttörténeti Konferencia – Workshop - World Café
és szakmai kirándulás**

**Ez a vonat elment...
A bánáti kisvasút öröksége**

A magyar folyami régészet 2015-ös eseményeiről

Lezárult a Rómer Flóris Emlékév

A Pécsi Püspökvár feltárásának és helyreállításának eredményei

50 év...

befejezés, átadás: 2015

A pécsi püspökvár felújított északi területén, a középkori egyetem védőépületében 2015-ben megnyílt az „Értékes Pécs” kiállítás, és ezzel lezárult egy sok évtizeden át tartó, jelentős eredményeket hozó kutatási, és nagy volumenű műemlékhelyreállítási munka.

Az 1960-as évek közepén Pécs Város Tanácsa elhatározta, hogy városrendezési célból a vár- és városfalakat kiszabadítja a hozzáragasztott házak beépítéséből.

Az Országos Műemléki Felügyelőség (OMF), Pécs Város Tanácsával közös programjának keretében, 1965-ben kezdte meg a munkát az OMF Tudományos Osztályának régészei, G. Sándor Mária (középkor), valamint Gerő Győző (törökkor) vezetésével - a Püspökvár feltárása és épületrégészeti kutatása az ő vezetésükkel folyt 1965–2010 között.

Elsőként a barbakán és a hozzá kapcsolódó erődítésrendszer régészeti kutatása történt meg, így a déli falszorosé a várárokkal, mely a XVIII – XIX századtól a püspöki palotához tartozó park volt, a feltárást és helyreállítást követően ez jelenleg a Barbakán kert.

Dr. Entz Géza, az OMF Tudományos Osztályának vezetője, felismerve a pécsi Püspökvár régészeti, történeti jelentőségét, minden évben biztosította a lehetőséget a kutatásra, amelyhez Pécs Város tanácsa is hozzájárult. Így kerülhetett sor az északi, nyugati, és a keleti várfalak kutatására, miközben részben folyt a városfalak kutatása is.

1978-ban megkezdődött az ásátás a Püspökvár belső, északi területén, az északi várfal és a Székesegyház közötti szakaszon. A terület - a Püspökvár - a középkortól fogva a pécsi püspökség tulajdona volt. A feltárás Dr. Cserhádi József megyés püspök úr jóindulatú hozzájárulásával indulhatott meg. 1979-ben Pécs Megyei Jogú Város Tanácsa a területet megvásárolta, majd az, az 1990-es évek elején, a Magyar Állam tulajdonába került.

Az ásátás a Székesegyháztól északra, az északi, keleti és nyugati várfal által övezet területen folyt. Ennek a területnek az északi részén terült el valaha a püspöki gyümölcsöskert. Váratlan fordulat volt, amikor a hatméteres feltöltésből egy nagyméretű gótikus épület maradványai bontakoztak ki. A megtalált épület hossza mintegy harminc méter, szélessége tíz méter, a feltárt falmaradványok pedig mintegy négy méter volt. A földszinti középső nagyteremhez, keletről és nyugatról egy-egy kisebb helyiség csatlakozott középkori, XIV. századi nyílások maradványaival. Az északi oldalon az épület teljes hosszában húzódó belső folyosó volt található. A történeti források, a korábbi egyetemtörténeti kutatások, valamint a feltárt maradványok és a régészeti megfigyelések, külföldi és belföldi kutatások és vélemények alapján sikerült az épület rendeltetését meghatározni: ez lehetett az 1367-ben alapított első magyar egyetem épülete. A XIV. századi épület alatt egy téglalap alapú ajzú, nyugaton toronnyal bővített, XII-XIII. századi épület maradványa, a román kori püspöki palota volt található. Nagyrészt ennek elbontásával biztosított helyet Koppenbachi Vilmos püspök (1361–1374) az egyetem számára, amelynek nagytermében az ásátás feltárta az egyetemalapító Vilmos püspök címerét. Az ásátás a területen nyugat felé egy nagyméretű sokszög szentélyzáródású, gótikus kápolnát tárt fel. A történeti forrásokból már korábban ismert volt az Aranyos Mária kápolna neve, de pontos helyét és alaprajzát az ásátás tudta meghatározni.

A kápolna feltárása valóságos szenzációval szolgált, az oltár alatt egy falazott sírból a XIV. századból származó festett gótikus szobrok részletei, valamint gótikus architektonikus faragványok kerültek elő. A szobrok egyrészt a kápolna liturgikus terét díszítették, másrészt Vilmos püspök síremlékének szobrászati emlékei. A pécsi Mária kápolnában feltárt szoborlelet korát a XIV. század harmadik negyedére határozhatjuk meg, minden bizonnyal Vilmos püspök volt a mecénás. A régészeti és épületrégészeti kutatás tovább folytatódott a püspökvár északnyugati sarkáig. A kutatások során itt került elő a ma is álló, a XVIII. századi udvarmesteri ház, mely az 1217-ben alapított Keresztelő Szent János kápolna romjaira épült. A kutatás tisztázni tudta a kápolna román kori alaprajzát és pontos helyét.

Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata - a középkori egyetem helyreállításának bemutatása céljából - megalapította a Középkori Egyetem Alapítványt. A középkori épületbe tervezett

kiállítás előkészítése az Alapítvány közreműködésével indult el, a pécsi Püspökvár, a középkori egyetem, az Aranyos Mária kápolna gótikus szobrai című kiállítás koncepcióterve, rajzi grafikai feldolgozása G. Sándor Mária, Gerő Győző, Szijártó Kálmán munkájának eredményeként jött létre. 2013-ban a kiállításrendezés lebonyolítását és a terület üzemeltetését a pécsi Zsolnay Örökségkezelő Kft. vette át. A kiállítás szakanyagának elkészítésében G. Sándor Mária, Schönerné Pusztai Ilona, Metzinger Ferenc és Kovács Gyöngyi vettek részt (Gerő Győző 2011-ben elhunyt). A 2015-ben megnyílt kiállítás már nem az említett szerzők munkája.

2015. május 29-én került sor az ünnepélyes átadásra. Az 50 éves feltárási és helyreállítási munkát méltóképpen ismerte el Dr. Hoppál Péter, az EMI államtitkára, és Dr. Páva Zsolt, Pécs város polgármestere is.

Köszönettel tartozom mindazon intézményeknek és személyeknek, akik a hosszú kutató munkát anyagilag és erkölcsileg támogatták, valamint munkatársaimnak:

- Dr. Gerő Győző régésznek, aki e hosszú munkában szaktudásával részt vállalt;
- Az Országos Műemléki Felügyelőségnek, az OMVH utódszervezetének, a Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnak, a Forster Központnak, Dr. Entz Géza Tudományos Osztályvezetőnek, Dr. Fejérdy Tamás és Dr. Mezős Tamás elnököknek: ezen intézmények úgy anyagilag, mint szakmailag támogatták a munkát;
- Szijártó Kálmán grafikus régésztechnikusnak, Hack Péter fotóművésznek, akiknek a munkája nélkül nem lett volna színvonalas az anyag feldolgozása;
- Pécs Város Tanácsának, aki a területet megvásárolta és anyagilag támogatta az ásatást;
- A Baranya megyei Tanácsát és annak Elnökhelyettesét – Takács Gyulát – külön köszönet illeti meg a munka anyagi és erkölcsi támogatásáért;
- Köszönet illeti a Baranya Megyei Múzeumok Igazgatóságát, kiemelve Dr. Újvári Jenő múzeumigazgatót, aki példás együttműködésével segítette a munkát;
- Köszönet illeti Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzatát és annak polgármesterét, Dr. Páva Zsoltot, aki a munka befejezését elősegítette, és a területkezelését átvezetette a Zsolnay Örökségkezelő Kft-n keresztül.

G. Sándor Mária - ásatásvezető régész

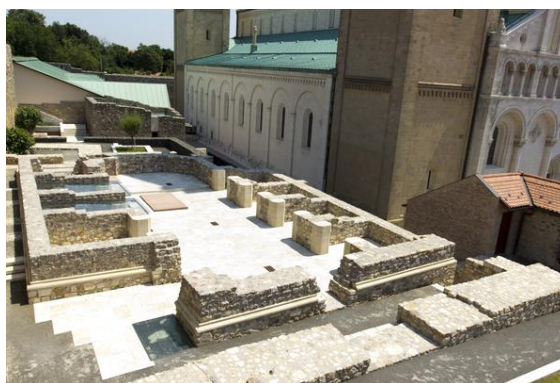
*

Az építészeti helyreállítás története

A teljes északi várterület műemléki helyreállításának tervezése 1985-ben indult. A kezdetektől nem volt vitatott, hogy az első magyar egyetem feltárt földszinti falai fölé védőépületet kell építeni. Két építésztervező-váltás és több tervvariáció kidolgozása után a megvalósult tervek 1997-től készültek el, több ütemben, Schönerné Pusztai Ilona és Schöner László építész vezetőtervezők és Dr. Metzinger Ferenc vezető szerkezettervező irányításával. A védőépület az alábbi irányadó szempontok szerint épült:

- a feltárt középkori épületrészek a hitelesség határáig kiegészítésre kerültek,
- a berobbantott északi fal megmaradt a robbantás következtében kialakult romos helyzetében,
- a védőépület magán viseli a XX. század végi építészeti stílusjegyeket,
- az új épülettömeg belesimul az őt körülvevő környezetbe, különösen ügyelve arra, hogy ne zavarja a Mecsekről, illetve a magaslaton fekvő részekről a dóm látványát,
- a funkciót a kezdettől, a középkori szoborlelet kiállítási helyeként határozták meg.

A püspökvár területén a középkori egyetem maradványain kívül romkertként bemutatásra került a XIV. századi kápolna, ahonnan az értékes szoborleletek származnak. Elkészült a középkori társaskáptalan fölé épült barokk épület helyreállítása és megújult a területet övező kettős várfalrendszer északkeleti és keleti szakasza, valamint a dóm nyugati előterében levő XX. század eleji kőtár. Az egyes objektumok körüli teljes felület rendezésével vált a püspökvár északkeleti része egységes egészé. A kivitelezés teljes összhangban készült kutatók, tervezők és kivitelezők között a műemlék helyreállításban hagyományos gyakori, közös helyszíni művezetés mellett.

A műszaki helyreállítás résztvevői:

- Építész vezetőtervezők: Schönerné Pusztai Ilona, Schöner László
- Építész munkatársak: Páva Mária, Réti Gábor, Bíró Zsófia, Oláh Erzsébet
- Vezető szerkezettervező: dr. Metzinger Ferenc
- Szakági tervezők: Épületvillamosság: ifj. Sass Gyula, Vízellátás, csatorna: Méhes Zsolt, Távfűtés és hőközpont: dr. Stojanovits József, Fűtéstervező: Baumann Mihály
- A környezetrendezési és kertépítészeti terveket dr. Almási Balázs kertépítész és Gergely Antal építész készítette.
- A „Virágh ház” és romkert helyreállítási tervét Páva Mária építész készítette 2012-ben.
- Az igen nagy hozzáértést és gondosságot igénylő kivitelezési munkákat, 2002-ig az „Englander BT” végezte, Englander János vezetésével és Agáczy György vezető kőműves közreműködésével.
- A ragasztott tartók kivitelezője HEROLD Építőipari KFT, a fedélszék és tetőszerkezet építője a „Barbakán Építőipari KFT” volt.
- 2010-től a kivitelezést a Pécsi Építő és Tatarozó Zrt. vette át fővállalkozóként, Weber Árpád műszaki vezető és Bíró László építésvezető közreműködésével.
- A középkori nyílászorok kiegészítése Osgyáni Vilmos kőszobrász restaurátor csapata és az „Englander BT” között oszlott meg. A középkori vakolatok letisztítását és rögzítését Pintér Attila festőrestaurátor végezte el.
- A befejezéshez hiányzó, nagy területre kiterjedő munka újraindítása és pénzügyi fedezetének megteremtése a Nemzeti Vagyonkezelő Zrt.-nek, ezen belül elsősorban Kiss Gábor Iván műemléki vezetőmenedzsernek köszönhető. A Zrt. helyi műszaki vezetője Csepregi István nagyban segítette a folyó munkákat.

Schönerné Pusztai Ilona – építész vezető tervező

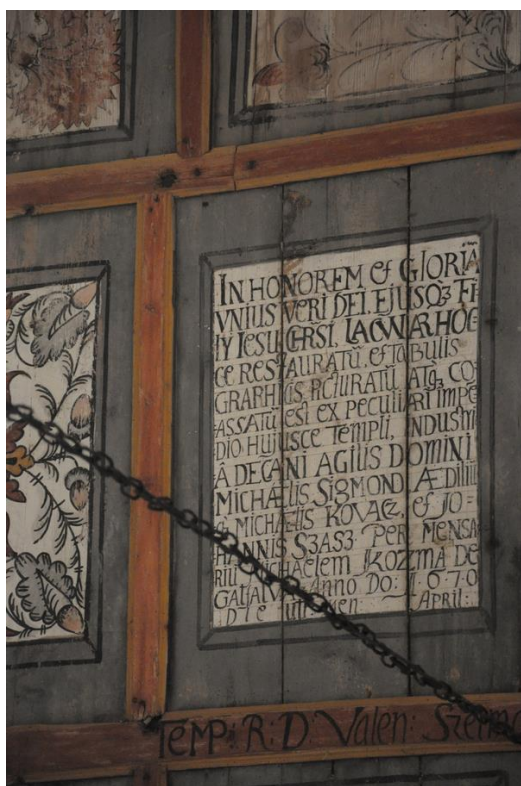

XVI. ERDÉLYI MAGYAR RESTAURÁTOR TOVÁBBKÉPZŐ KONFERENCIA

Haáz Rezső Múzeum, Székelyudvarhely - 2015. október 5-9

Ha restaurátor továbbképző konferencia és Erdély, akkor először Székelyudvarhely jut eszünkbe, ahol immár másfél évtizedes hagyomány minden év októberének első hetében konferencián megvitatni a restaurátor szakma aktuális feladatait, eseményeit. A felgyorsult információszerzés, a folyamatosan bővülő lehetőségek – az új anyagokhoz és technikákhoz való hozzáférés, az eddigieknél hatékonyabb és pontosabb eredményeket mutató új vizsgálati módszerek állandó gondolkodásra, megújulásra, változtatásokra ösztönzik a szakmát a legjobb és leghatékonyabb megoldások megtalálásában és kifejlesztésében. Ez minden - a restaurálásban közvetlenül részt vevő, vagy azt segítő - szakember számára egyaránt fontos lehet. Így a restaurálásokat megelőző feltárásokban - a művészettörténeti és régészeti kutatómunkában, a már folyamatban lévő kivitelezéseknél, és a már elvégzett, sikeres, vagy kevésbé sikeresen megoldott feladatok értékelésében is. A konferenciák kötetlen légköre alkalmat kínál a szakmai párbeszédre.

Minden épületnek és műtárgynak megvan a maga sorsa. Mindegyiknek egyedi a története – magukon viselik létrehozásuk körülményeit az anyaghasználatban és készítéstechnikában. Megrendelőjük és megalkotójuk eredeti szándékában tükröződik a kordivat, a szűkebb és tágabb régió értékrendje, elvárásai és anyagi lehetőségei. Mindez nagyobb hangsúlyt kap, ha egy nagyobb közösséghez, pl. egyházhoz kapcsolódik az épület vagy műtárgy. A múlt beszédes tanúként – az építés, a készítés óta máig eltelt időszak történései leolvashatók az épület alaprajzából, falaiból, tetőszerkezetéből, tornyából, az épület díszítvényeiből, a falképekből, az üveglablakokból, és a mobiliákból - a berendezési tárgyakkól és sok más materiális jellemzőből. Az avulás mértéke az összes körülménytől függ. A szakemberek minél szélesebb körű összefogásával az épületek, a műtárgyak hitelességének megőrzése és helyreállítása egyre jobban érvényesülhet. Közös megállapodás alapján lehet a legjobban eldönteni, az épületeknek és műtárgyaknak melyik építési, készítési periódusa érdemes bemutatásra.

A templomok esetében az időről-időre bekövetkezett változtatásokat, átépítéseket, bővítéseket nem csak a hívek számának növekedése okozta. A 16. században megalakuló reformmegyházak gyülekezetei a reformáció vallási és szellemi megújulást hirdető eszméjét elfogadva megtartották régi – számos esetben az Árpád-korra visszanyúló templomaikat, de az új valláselvek szerint megváltak régi kegytárgyaiktól, a szentek festett szobraiktól, képeiktől, a feszületektől. A templomhajók hatalmas, olykor több száz m²-t is meghaladó történelmi és vallási témájú freskóciklusait nem verték le, csak elfedték, megőrizték a vakolatréteg, vagy a meszelés alatt. A szentélyekben a katolikus liturgia legkiemeltebb részét szolgáló oltárokat elbontották és gyakran énekes karzatot alakítottak ki helyükön – a templomokba az orgonák csak később kerültek vissza. A megrongálódott boltozatokat a legtöbb helyen síkmennyezetekre cserélték, de az eleve így készültek is a 17. századtól kezdve festett kazettás famennyezetekkel fedték le, melyhez a mintákat a főúri és polgári építkezések adták. A festőasztalos családok nevét és a készítés időpontját általában a mennyezet közepén elhelyezett kazettán tüntették fel. A képek egy része szimbolikus jelentéstartalommal is felruházott dekoratív növényi motívum - tulipán, szegfű, rózsza (női,

férfi attribútumok, termékenység szimbólumok) és jellegzetes állatbrázolások, melyek gyakran a biblia szövege alapján elképzelt naivan megfestett fantáziaállatok. A színek eredetileg élénkek voltak – későreneszansz és barokkos hatást mutatnak. Hasonlóan festették ki az énekes karzatokat, a

szószékkoronát, az úrasztalát, a papi széket és az énekes széket is. Ezek ma már nem csak az erdélyi protestáns egyházak meghatározó művészeti és történeti emlékei, de egyben a magyar kulturális örökség kimagasló értékeit is képviselik, és nemzetközileg is egyre elismertebbekké válnak. Az idei konferenciát követő tanulmányút programjaiban nagy hangsúlyt kaptak a protestáns emlékek, ezek közül is a legnagyobb figyelmet az unitárius egyház Homoródménán és a Nyárárdmentén megtalálható középkori templomai. Mint ahogy az összes középkori építészeti emlékünk szenved a vizesedéstől – ezeknél az épületeknél is a legnagyobb veszélyeztető tényező a falnedvesség. Összetett feladat ennek megszüntetése az épületek állagmegóvásában, és az egyre nagyobb számban előkerülő középkori falképek hosszútávú megőrzése érdekében.

Az erdélyi emléanyagban óriási értéket képviselnek a középkori falképek. Számos épületnél még csak a kutatóablakok jelzik a középkori freskók helyét – idő és pénz kérdése, mikor és hol lehet restaurálásukat elkezdeni. 2014-ben Uniós támogatással 18 evangélikus templom újulhatott meg. Szászivánfalván a feladatok fontos részét képezték a vakolatréteg alól nemrégiben előkerült falképek feltárása és konzerválása. Különös jelentőséggel bírnak a templom északi falának 220 m² felületű falképei, melyek három sorban Szent László, Szent Katalin és Szent Margit legendáját jelenítik meg.

Az UNESCO világörökség részeként számon tartott székelyderzsi erődtemplom belső falképeinek restaurálását a Norvég Alap támogatásával az idei évben tovább folytathatták a festő-restaurátor művészek.

Sikertörténetnek számít a tanulmányi kirándulás programjából a homoródkarácsonfalvi unitárius templom helyreállítása. Jó állapotban lévő, élénk színű freskóit néhány évvel ezelőtt fedték fel a vastag vakolatréteg alatt, és a 2008-ban megkezdődött feltárás és restaurálás munkái nagyrészt az

északi oldal felső sorának jeleneteit érintette. A freskóciklus felső képsora a 14-15. század fordulóján készülhetett, a Szent László legenda 1068-as kerlési csatáját filmszerű dinamikával mutatja be. Az alsó képek korábbiak, töredékességüket a falnedvesség következtében lehullott vakolat idézte elő. A konzerválás utáni restaurálásuk a következő évek feladata lesz, mint ahogy a szentély feltárása is.

A templom déli falának nyílászáróiban épségben megőrizték a 18. század végén készült, fakeretbe foglalt méhsejt alosztású ablakpaneleket, az eredeti H alakú fémsínekkel, ami ma már Erdélyben is elvétve fordul elő. A díszítés nélküli ablakok azért

bírnak kiemelt fontossággal, mivel változtatás nélkül megmaradt az eredeti beépítési mód, az eredeti anyagok, fém és üveg. Ezek megőrzését és hiteles konzerválását a nemzetközi restaurátor etikai kódex szerinti restaurálási módszerekkel kell megvalósítani ugyanúgy, mint a falképek, vagy festett fa berendezési tárgyak esetében. Ki kell zárni minden szakipari próbálkozást, amely az előregedett üvegszemeket lecserélné, az eredeti fémsínek helyébe hutaólmot tenne, és új keret készítését és új beépítési módot indítványozna, amely egyenlő a hitelrontással. Az elmúlt 25 év alatt óriási veszteség érte az erdélyi reformegyházak templomait, mert felkészületlenségből és tudatlanságból adódóan több száz éves ablakok tűntek el nyomtalanul, helyükbe sosem volt ízléstelen ablakok kerültek, vagy lettek a régiek a felismerhetetlenségig megcsonkítva, átalakítva.

A restaurátor szakmai felkészültségén és tájékozottságán múlik, hogy az adott épület és épülettartozék vagy az önálló műtárgy milyen minőségű túlélési eséllyel maradhat fenn. Ebben a legnagyobb kihívás a hitelesség, az önazonosság megtartása, vagy ha ez csorbult az idők folyamán, annak helyreállítása - az az érték, amely a műtárgyat azzá teszi ami az alkotók és megrendelők eredeti szándékának megfelel. A folyamatosan megújuló és kibővülő nemzetközi karták értelmében – az

épületek és a műtárgyak magukon viselik, magukban hordozzák koruk jellegzetességeit. Anyagukat és eredeti technikáikat megtartva, az utókornak kötelessége átadni ezeket az értékeket a jövő nemzedékeinek. A műemlékvédelemnek elengedhetetlen része a diplomácia, az udvarias konszenzus kialakítása - az egyházi vezetők és a helybeli közösség tájékoztatása, meggyőzése arról, mi az érték, ezt miért és hogyan kell helyreállítani, a kívülállók számára is bemutathatóvá tenni.

A restaurátor továbbképző konferenciáknak hagyománya, hogy nincsenek tematikai megkötések. Egyetlen feltétel a szakmai felkészültség, a hiteles tájékoztatás, beszámoló az eredményekről és a kudarcokról is, a munka közben megszerzett tapasztalatok közreadása. Az indulás óta az anyaországból és Erdélyből szép számmal vesznek részt a restaurátorok mellett régészek, vegyészek, építészek – előadóként és hallgatóként. Sokan közülük az oktatásban is tevékeny szerepet vállalnak. Az egész napi előadások után az oldott hangulatú esti beszélgetések jó lehetőséget kínálnak a vélemények kifejtésére és az építő szándékú vitákra is.

A frissen végzett fiatal kollégák és a doktorandusz hallgatók évek óta egyre nagyobb számban, egyre lelkesebben kapcsolódnak be a műemléki helyreállításokba és számolnak be erről az előadásokban. Örvedetes módon a csapatmunka folyamatosan felértékelődik. Tanulva a külföldi példákból és tapasztalatokból, az előkészítés folyamatába a művészettörténeti és régészeti kutatómunka mellett a kis- és nagyműszeres vizsgálatok jelentősége felértékelődik. Ezek eredményeit felhasználva hatékonyabban lehet elvégezni a konzerválást és hitelesebben restaurálni a műtárgyakat – eredeti értékeiből mind többet megőrizve. Az almakeréki evangélikus templom 14. századi szentély-falképeggyüttesének nagymértékű színelváltozásaira és a sókárosodás kapcsolatának felderítésére a részletes tudományos vizsgálat magyarázatot adott és megbízható alapot teremt a restaurálás metodikájának szakszerű kidolgozásában és a munkafolyamatok elvégzésében. Ezek a vizsgálatok is rámutattak arra, hogy kis hiányosságok évek során nagy károsodásokat idézhetnek elő. A félrecsúszott esővíz-elvezető csatorna a vizet a falazatra terelheti. Ha nincs a föld alatt kiépített vízlevezető rendszer, a falnedvesség több méter magasságban is megjelenhet a kapillárisokon felszívódó talajvízből, folyamatos utánpótlást kapva.

A jövőben a konzerválási-restaurálási kezelésekben egyre nagyobb szerepet kaphatnak a nanoanyagok, és a napjainkban egyre dinamikusabban fejlődő korszerű nanotechnológiai eljárások. A műemlékek számára a vízlepergető, öntisztuló és antimikrobiális szintelen bevonatok jelenhetnek áttörést. A nedvesedés folytán a falazatokon megtelepedő biológiai károsító algák és penészgombák sikeres eltávolításában, és sok más probléma hosszútávú megoldásában is sikeresen alkalmazhatók ezek az eljárások.

A nanotechnológia tudományos pontossággal szolgáltat adatokat az analóg példák felkutatásához, a műtárgyak készítési idejéről, helyéről - a hasonlóságok és eltérések megismerésének birtokában.

A restaurátor továbbképző konferenciát a „Megmentett műkincsek” kiállítás zárta, az idén végzett restaurátorművészek diplomamunkáit bemutató poszter sorozattal.

Mester Éva

KERTTÖRTÉNETI KONFERENCIA – WORKSHOP – WORLD CAFE ÉS SZAKMAI KIRÁNDULÁS, 2015. október 16-17

Dr. Örsi Károly emlékének ajánlva

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Történeti kertek és kertművészeti együttesek szakbizottsága 2015. október 16-17-én *Kerttörténeti World Café*-t (workshop-ot) szervezett, amelyet Dr. Örsi Károly (1937-2015), idén szakmánk tragikus hirtelenséggel elhunyt doyenje emlékének ajánlottunk.

A kétnapos szakmai esemény szervezésében Dr. Szikra Éva elnök és Dr. Hajdu Nagy Gergely titkár mellett a Forster Központ munkatársai, Szabadics Anita osztályvezető, Németh Zita és Klagyivik Mária tervező-kutatók, a Magyar Tájépítészek Szövetsége részéről Dr. Herczeg Ágnes tájépítész (Pagony Táj- és Kertépítész Iroda), a Budapesti Corvinus Egyetem Tájépítészeti Karának részéről Takács Katalin egyetemi tanársegéd vettek részt. Az alacsony költségvetésből, mégis nagy igényességgel lebonyolított rendezvényt a Nemzeti Kulturális Alap, az Ormos Imre Alapítvány, a Magyar Építész Kamara Tájépítészeti Tagozata és Műemlékvédelmi Tagozata támogatta. A szakmai esemény célja a történeti kertek vonatkozásában „fogalmak, elvek, módszertan, kutatás, tervezés, gyakorlat újragondolása” volt. (Történeti kertek alatt jelen esetben – túlmutatva a hazai jogszabályban definiált és akként védett műemlékeken – a Firenzei Charta által meghatározott kertművészeti alkotásokat értjük; leggyakrabban kastélykerteket.)

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság történetében talán először - Dr. Herczeg Ágnes ötlete nyomán - ún. World Café (és nem konferencia) formájában, szakmai párbeszédre épülő egyeztetést kívántunk lefolytatni, amely alapvetően el is érte a célját: elsősorban azért, mert sikerült megszólítani és egy asztalhoz ültetni a hazai történeti kertekért felelősséget érző tájépítész társadalom színe-javát, olyan neves kollégákat, akik valamelyest más-más felfogással rendelkeznek a témáról, máshová helyezik a hangsúlyt, de elkészült munkáik mellett sosem lehet elmenni gondolatok nélkül.

A World Café első napján, október 16-án pénteken a FUGA Budapesti Építész Központban gyűltünk össze mintegy ötvenen. A délelőtti órákban bevezető előadások hangzottak el a történeti kert fogalmáról, valamint a történeti kertek és az örökségvédelem jelenlegi helyzetéről (Dr. Szikra Éva, Dr. Fejérdy Tamás, Szabadics Anita, Dr. Hajdu Nagy Gergely), a kutatási, tervezési és gyakorlati módszerekről, tapasztalatokról, etikai és morális kérdésekről, a dialógus, a nyitottság, a kölcsönös tisztelet fontosságáról (Török Péter, Szabó Gábor, Vincze Attila), a kertművészet-történet oktatásának jelenlegi helyzetéről (Dr. Balogh Péter István DLA, Dr. G. Tar Imola), és egyes fogalmak tisztázásáról, esetlegesen új objektumkategóriák [történeti fasor] meghatározásáról (Dr. M. Szilágyi Kinga).

Rövid büfészünet után délután került sor a World Café-ra, amelyet Herczeg Ágnes moderált. A három csoportba gyűlt hallgatóság brainstorming-ot tartott a történeti kertek témakörében, amelynek célja elsősorban egymás gondolatainak, eltérő felfogásának a megismerése volt. A különféle csapatépítő tréningekből ismert módszerrel a gondolatok cédulákra kerültek, amelyeknek tartalmát később összesítette Herczeg Ágnes és irodája. Az elkészült anyagot 2015. november 24-én, az Örökzöld Klubban ismét

megvitatott és tisztáztuk. Az eredményről konferenciakiadvány készül, amelyet mintegy 200 példányban publikálni fogunk terveink szerint, és eljuttatunk a műemlékes szakma gyakorlóinak.

Október 17-én, szombaton buszos kirándulást szerveztünk három kastélyparkba: Dégre, Fehérvárcsurgóra és Bicskére. Mindhárom helyszín EU-s forrásokból, KEOP-pályázatokból újulhatott meg idén. A dégi Festetics-kastély termein és mindegy 300 hektáros tájképi kertjében Alföldy Gábor tájépítész-kerttörténész (a Forster Központ Történeti Kertek Osztályának vezetője) vezette körbe a mintegy 30 fős hallgatóságot. Gábor részletesen beszámolt a KEOP-pályázatok által nyújtott hatalmas lehetőségről, amelynek segítségével sok milliárd forint áramolhatott történeti értékű kertjeink helyreállítására, megújítására – amelyre korábban nem volt, nem is lehetett példa Magyarországon. Így lehetett többek között az újralfedezés után helyreállítani Dégen a mintegy 2 km hosszúságú szerpentin-tórendszert és a sírdombi-tavat, valamint hidakat és vízügyi műtárgyakat építeni, sétányokat létesíteni, és

sok tíz hektárnyi területen fakivágásokat végezni, helyreállítani az egykori ligetes térszerkezetet, átlátásokat.

sok tíz hektárnyi területen fakivágásokat végezni, helyreállítani az egykori ligetes térszerkezetet, átlátásokat.

Dégről Fehérvárcsurgóra vezetett az utunk, ahol – egy kellemes ebéd elköltése után – jómagam (tervező) vezettem körbe a csoportot. Az 50 hektáros Károlyi-kastélykert központi területe, mindegy 21,5 hektár újult meg a kb. három évig tartó

kutatási-tervezési-kivitelezési folyamatnak a végén. Sikerült helyreállítani az 1950-es években elmocsarasodott, kiszáradt másfél hektáros tavat (szerencsés módon két éve a tavat tápláló, tiszta vízű karsztforrás is újrafakadt), és rajta a szigetet, azon pedig a gloriét-t. Újjáépült, és felépült három híd, valamint a park organikus vonalvezetésű sétányai, több ezer négyzetméternyi felületen. Sikerült kiváltani a park közepébe épült futballpályát egy új felépítésével a régi TSZ területén, és helyreállítani a kastély kerti homlokzata előtt a feltételezett eredeti terepviszonyokat. A feledés takarójába burkolózó alpinétum is megújult.

Késő délután, sötétedésre érkeztünk Bicskére, a Kossuth Zsuzsa Gyermekotthonba, az egykori Battyhány-kastély kertjébe, amely Szabadics Anita kutatásai és tervei szerint újult meg. Anita részletesen bemutatta az elkészült kerti sétányokat, a kis tavat, közepén egy szigettel, és a részletesen megtervezett cserje és virágkiültetéseket. Vásárhelyi János igazgató lelkesen beszélt azokról a kerti létesítményekről (pl. állattartó karámokról), amelyek a gyermekotthon életét tehetik majd szebbé.

Dr. Örsi Károly, idén márciusban elhunyt kollégánk emlékének tisztelegve a tanulmányút záró eseményeként emlékfát ültettünk a bicskei kastélyparkban: annak a nemrég kidőlt nyárfának a közelében, amelyet Karcsi annyira szeretett.

Az új, szép növésű, értékes nyárfát Szalontai Sándor vállalkozásvezető közbenjárásával a KEFAG Zrt-től (a fehérváracsurgói kastélypark kivitelezőjétől) kaptuk ajándékba, amelyet ezúton is hálásan köszönünk!

Szintén köszönjük a Kossuth Zsuzsa Gyermekotthon igazgatójának, Vásárhelyi Jánosnak azt a bensőséges zárófogadást, amellyel vendégül látta kis csapatunkat!

Hajdu Nagy Gergely

EZ A VONAT ELMENT – A BÁNÁTI KISVASÚT ÖRÖKSÉGE

A Bánság területén épült Nagybecskerek-Zsombolya keskenyvágányú vasútvonalat 1898-ban adták át a forgalomnak. Elsősorban gazdasági célokat szolgált, a személyszállításnak másodlagos szerepe volt. Hatalmas lépést jelentett ez azon falvak életében, amelyeken a vasút keresztülhaladt, hiszen összekötötte őket a várossal, a világgal.

Mégis, a keskenyvágányú kiépítését főként a környék nagybirtokosai, legfőképp Csekonic Endre szorgalmazta, megkönnyítve ily módon az áruszállítást hatalmas birtokán. A vasút 60 kilométeres hosszából 40 kilométer a Csekonic birtokon haladt át. A vasútállomásokon típusépületeket emeltek. A vonalon különböző méretű felvételi épület épült, raktár, kút, vasutaslakás és még számos kiegészítő funkció.

Az első világháború ezt az örökséget sem kímélte. A keskenyvágányú vonalát 1924-ben keresztülszelte az új országhatár. Zsombolya, a vasút kezdőállomása Bánát román, míg a vonal többi része Bánát szerb részéhez került. Az Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz tartozó részt 1926-ban Klári állomásig bővítették, az újonnan alapított településeken pedig új állomásépületeket emeltek, amelyek azonban már eltértek a Monarchia típus terveitől.

A jugoszláv részen a vonat 1968-ig közlekedett, ekkor megszüntették ezt a vasútvonalat, mivel fenntartása állítólag nem volt gazdaságos. A síneket felszedték, az épületeket lebontották, elhagyták, vagy új funkcióval töltötték meg.

KIÁLLÍTÁS A BÁNÁTI KISVASÚTRÓL

Bánati kisvasút címmel kiállítás nyílt a szerbiai Bánát területén lévő Szerbcsernye településen, amely az egykor Zsombolya és Nagybecskerek között közlekedő keskenyvágányú vasútvonalra emlékezik, mindenekelőtt annak épített örökségére. A kezdeményezés lényegében a két évvel ezelőtti kiállítás, a Csekonic örökség folytatása, hiszen ott már foglalkoztunk a keskenyvágányú egy 40 kilométeres szakaszával, amely keresztülszelte a család uradalmát.

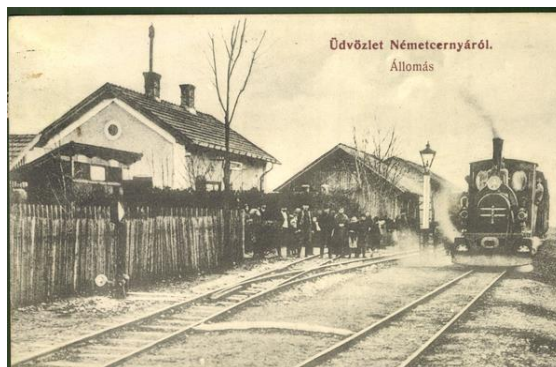
A kiállítás nemzetközi jellegű, magyarországi és szerbiai partnerek vettek részt a megvalósításában, aminek szimbolikus jelentése is van, hiszen közös örökségről beszélhetünk. Három intézmény, szervezet, az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Kara Építészeti és Városrendezési Tanszéke, a Magyar Államvasutak Szolgáltató Központ Zrt. és az ICOMOS/TICCIH Magyar Nemzeti Bizottság Ipari Örökség Szakbizottsága összefogásának eredményeként a Bánságban ezen kiállítással emlékeztek meg az Európai Ipari és Technikai Örökség Évéről. A kezdeményezésnek több támogatója akadt, a Tartományi Kulturális és Tájékoztatási Titkárság és Magyarcsernye járás, akik anyagiakkal támogatták a kezdeményezést, valamint számos intézmény, amelyek rendelkezésünkre bocsájtották gyűjteményük

egy részét, a Nagybecskereki Történelmi Levéltár, Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatvány Tára, a Vajdasági Levéltár és a Zempléni Múzeum. Ezek mellett fontos szerepet kaptak a kiállításon a személyes hagyatékokban fellelt tárgyak is, amelyek különböző korszakokon keresztül adják át a kisvasút emlékét, hangulatát.

A kiállítás megnyitója október 23-án volt, hiszen a vonalat többszöri elnapolás után 1898. október 20-án adták át a forgalomnak, így a megemlékezésre az e dátumhoz legközelebb eső hétvégén került sor. Az első bemutató helyszínéül Szerbcsernyét választottuk, egy olyan települést, amelyen keresztülhaladt a híres keskenyvágányú, és amely mellett 1924-ben meghúzták az új országhatárt, így az egykori kezdőállomás a mai Románia területén helyezkedik el. A megnyitón a kiállítás egyik recenzense, Németh Ferenc, a Bánság művelődéstörténetének szenvedélyes kutatója beszélt a keskenyvágányú vasút egykori jelentőségéről, valamint hangsúlyozta, hogy mennyire fontos megismernünk és őriznünk történelmünket, tárgyi és szellemi örökségünket.

A kiállítást december 4-én egy új helyszínen, az Újvidéki Egyetem kiállítótermében is megnyitjuk, valamint szeretnénk, ha 2015 folyamán mindazon települések is jobban megismernék a kisvasút történetét, amelyekhez az ilyen-olyan módon kapcsolódott, vagy ahol még emlékeznek a keskenyvágányúra. Nagybecskerek, Zombolya, Temesvár, Szeged, Budapest. A Nagybecskerek-zombolyai keskenyvágányú vasút történetével foglalkozó kiállítás célja a vonal bemutatása mellett az, hogy felhívja a figyelmet az egykori vasúti közlekedés szerepére és fontosságára a Bánság területén, valamint rámutasson a vasút veszendő épített örökségére és tudatosítsa annak értékét.

FORRÁSOK A KISVASÚTRÓL

A Torontáli HÉV Részvénytársaság, amelyhez a Nagybecskerek-zombolyai keskenyvágányú vasút is tartozott, először a temesvári, majd a szegedi üzletvezetőséghez tartozott. A kiállításához kapcsolódó kutatások egyik első állomása ezért a Magyar Nemzeti Levéltár Csongrád Megyei Levéltára volt, ahol jelentős iratanyag található a Torontáli HÉV-ről, mint ahogy a Vajdasági Levéltárban is, ahol a Részvénytársaság gyűléseinek jegyzőkönyv-gyűjteménye lelhető fel. Temesváron eddig nem sikerült kutatónk. A Torontáli HÉV ügyeiről, a vasútvonal megnyitásáról és az azt megelőző tárgyalásokról a nagybecskereki *Torontál* napilap foglalkozott, szinte napi szinten. A régi újságot lapozgatva, sok érdekes adatra bukkantunk.

A helyi érdekű vasutak felvételi épületei többségében uniformizált épületek voltak, amelyeket egy központilag kiadott tervsorozat alapján építettek. A megálló tervezését Camille Pissarro: *Rózsaszínű ház az üdülőben* című képe ihlette. A HÉV-ek tervterveit a fővonal MÁV-tervek átdolgozásával készítették, és a „növekvő ház” koncepcióját követték. A vasútállomásokon elhelyezkedő épületek terveit, valamint a helyszínrajzokat a Magyar Államvasutak Szolgáltató Központ Zrt. Archivuma őrzi, mint ahogy az egykor e vonalon dolgozók személyzeti lapjait is. A vonal és a vasútállomások bővítésére vonatkozó javaslatokat és helyszínrajzokat a Vajdasági Levéltárban találjuk.

A tervek mellett a korabeli képeslapok is fontos információforrást képviselnek, hiszen bemutatják, hogy hogyan is nézett ki a vasútállomás az adott korszakban. Mivel a felvételi épület a települések egyik legfontosabb objektuma volt, ezért szinte állandó eleme a képeslapoknak is, amelyeket a Nagybecskereki Történelmi Levéltár, az Országos Széchényi Könyvtár Plakát- és Kisnyomtatvány Tára, valamint a Zempléni Múzeum gyűjteményeiben őriznek.

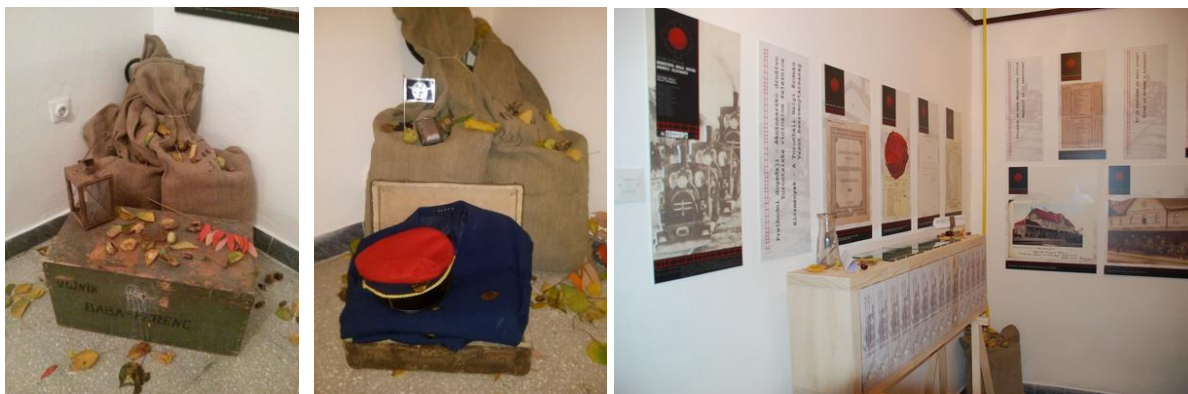
A keskenyvágányú vasút kiépítésével egyidőben új résszel gazdagodott a vasútvonal, méghozzá egy, az első világháborúig állandóan bővülő gazdasági vasúttal, amelyet a Csekonics család építtetett saját

költségén. A Csekonics uradalmat 1911-ben már 60 kilométer hosszú gazdasági célokat szolgáló mezei vasút szelte át, amely lóvontatású volt, és a helybeliek *lóré* néven emlegették. Ez a vasút kötötte össze a Csekonics-majorokat a birtok többi részével, valamint a keskenyvágányú vasút vonalával. Főként áruszállításra használták. A lóréhoz kapcsolódó iratokat a Csekonics család hagyatékában, a Magyar Nemzeti Levéltár Fejér Megyei Levéltárában találjuk, egyes rajzokat a Vajdasági Levéltár őriz, valamint a korabeli vasúti lapok is folyamatosan informálták a közönséget a lóré bővítéséről.

Az első világháború utáni vasúti építkezésekről kevés forrás maradt fenn, ezek főként írott dokumentumok a Vajdasági Levéltárban, tervrajzokat és helyszínrajzokat azonban nem őriznek. Más a helyzet a második világháború utáni időkkel, ahol többnyire csak a helyszínrajzok maradtak fenn, amelyeket a Vajdasági Levéltárban és a belgrádi székhelyű Szerbiai Vasúti Múzeumban találhatunk. Ezen kívül érdekes fotódokumentációt őriznek itt a szocialista időszakból, de főként csak Nagybecskerek városra vonatkozóan. A keskenyvágányú vasútvonal megszüntetése körüli hercehurcáról az egykori megyeszékhelyen, Nagybecskereken kiadott *Zrenjanin* elnevezésű hetilap számolt be legrészletesebben.

A magángyűjteményekben fellelhető, vasúthoz kapcsolódó fényképek is érdekes színpompái a kiállításnak, hiszen az anyagi örökség mellett jelen van a szellemi örökség is, vagyis megőrkítették a hétköznapi ember és a vasút kapcsolatát. Az ábrázolások fontos tanúi a vasút jelentőségének a települések mindennapi életében, hiszen a lakosságnak sokáig a keskenyvágányú jelentette az egyetlen kapcsolatot a világgal.

A KIÁLLÍTÁS KONCEPCIÓJA

A kiállítást komoly és hosszadalmas kutatómunka és gyűjtés előzte meg, ezután kerültek rendszerezésre az anyagok. A kisvasút bemutatása két párhuzamos szálon fut, az első a szellemi örökség, a történetek, a társadalmi jelentőség, a másik pedig az anyagi örökség, vagyis az épületek sorsa, a tervektől a mai napig.

Először az előzményekre tértünk ki, vagyis áttekintettük a Torontali HÉV Részvénytársaság rövid történetét, fontosabb mozzanatait a korabeli jegyzőkönyvek, alapszabályok, részvények segítségével. Majd a keskenyvágányú vasút kezdetei következtek, újságcikkek, iratok, menetrendek, képek, útvonal, jelentőség. Nem mulasztottuk el kiemelni két ember, gróf Csekonics Endre és Rónay Jenő a kisvasút kiépítésekor játszott szerepét, hiszen a gazdasági tényezőket szem előtt tartva, főként nekik állt érdekükben a vonal létrehozása, mert ily módon megkönnyítették az áruszállítást birtokaik területén.

A történelmi visszatekintés után bemutattuk a vasút menti építészetet, vagyis kiállítottuk a vasútállomásokon épült objektumok tervrajzait és az állomások helyszínrajzait, majd a Csekonics-uradalom területén épült gazdasági vasúttal, a lóréval foglalkoztunk, amely több helyen is kapcsolódott a keskenyvágányú vonalához. Mivel a vasút főként gazdasági célokat szolgált és terményszállításra használták, a katalógusban külön fejezetet szenteltünk annak, hogy mit is szállított a kisvasút. Erről igen érdekes feljegyzéseket találtunk a vasúti lapokban.

Ettől a ponttól kezdve összefolyik a történet és az építészeti, és egy fejezeten belül mutattuk be mindkettőt. Következett a kisvasút az első világháború után, majd a második világháborútól a megszűnéséig, 1968-ig. Többnyire magángyűjteményekből származó fényképek, levéltári dokumentumok, valamint újságcikkek voltak a segítségünkre. A közönség elé tártuk azt is, hogy mi történik ma a kisvasúttal, vagyis a még megmaradt épített örökséggel. Ezután az Építészeti és

Városrendezési Tanszék diákjai a *Műemlékvédelem* tantárgy keretében boncolgatták, hogy hogyan tovább, mi lehetne a kisvasúttal, hogyan alakíthatnánk ki egy kulturális útvonalat a vasút mentén, és mutathatnánk be nem csak a kisvasút örökségét, hanem a térség értékeit is.

Megpróbáltuk sokoldalúan, érdekes kiállítási módszerekkel prezentálni a bánáti kisvasút sorsát, amely mára sajnos legendává vált. A plakátok mellett, amelyeken megjelentek a régi és mai fényképek, térképek, tervrajzok, a közönség láthatott még érdekes újságkivágásokat, eredeti dokumentumokat és azok másolatait, a vasúti épületek makettjeit, valamint különböző információkat tartalmazó installációkat. Volt még számos tárgyi emlék a keskenyvágányú hetven éves történetéből, síndarabok, a lóré egy része, talpfák, ülés a másodosztályú kocsiából, hamutál a vasúti vendéglőből, lámpák a Monarchia idejéből, hamutartó a vagonból, vasutas egyenruhák, katonaláda, utazókoffer a szocialista korból, stb.

EZ A VONAT ELMENT...

A kisvasút Bánátnak érdekes, sajátos színtöltője volt. Óriási jelentősége volt a vidék emberének életében. Ma ezt talán föl sem tudjuk mérni. Bekapcsolta Bánát ezen részét az Osztrák-Magyar Monarchia vérkeringésébe. Az emberek vonaton könnyűszerrel eljuthattak a közeli városokba, Zombolyára, Nagybecskerekre, Temesvárra orvoshoz, rokonokhoz, boltba, piacra, vásárra. Esetleg tovább is mehettek.

Kimozdultak olyanok is, akik addig nemigen jártak falujuk határán túl. A bánáti tej és tojás a fejlett vasúthálózatnak köszönve eljutott Európa szívébe, egészen Svájcig, Németországig. Vasúton érkezett a falvak üzleteibe az áru, szén, fa, mész és minden egyéb. Később a középiskolás diákok és egyetemisták így jutottak el Szabadkára, Újvidékre, Belgrádba.

A világ fejlődésével aztán igen lassúnak bizonyult a kisvonal. Sokszor csúfolták mákdarálónak, madzagvasútnak, de mégis büszkéek voltak rá. Azok a szomszédos falvak, amelyeken nem haladt keresztül a vasút, sokkal nehezebb helyzetben voltak. Számukra maradt továbbra is a lovaskocsi, a gyaloglás, nyáron a kerékpár.

Ha nem hanyagolták volna el karbantartását, korszerűsítését, ma is működhetne, megkönnyíthetné az áruszállítást, színesebbé, érdekesebbé tenné Bánátnak azt a részét, amelyet a nem-odafigyelés az ország legfejletlenebb részévé degradált. A kisvasút megszüntetését is mondvacsinált okokkal magyarázták. Végül mindent a pénziánnyra hártottak.

Járhatna egy kedves nosztalgiaútvonal Zombolya és Nagybecskerek között...

Szilágyi Mária

(a szerző PhD építészmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök,
az Újvidéki Egyetem Műszaki Tudományok Kara
Építészeti és Városrendezési Tanszék tanára)

Források:

Arhiv Vojvodine (Vajdasági Levéltár) F 48 kutija 2

Torontál. Politikai napilap. Nagybecskerek. 1898.10.19.

Kubinszky Mihály-Túróczy László-Nagy Tamás. *Ez a vonat elment*. Budapest: Stil Nuovo Bt. 2009.

Magyar Államvasutak Szolgáltató Központ Zrt. Archívuma Központi Tervtár 265/a vonal

Siladi Maria–Tufegdžić Anica. Possibility of vicinal railway Zrenjanin-Jimbolia rehabilitation in the context of cultural tourism. In *The 4th International Conference on Hazards and Modern Heritage "The Importance of Place"*, Sarajevo: CICOP. 2011. 616-626.

Зрењанин. Politikai hetilap. Зрењанин. 24.05.1969.

Зрењанин. Politikai hetilap. Зрењанин. 19.07.1969

A magyar folyami régészet 2015-ös eseményeiről

Ráckeve a képviselőtestület döntése alapján a régészet területén megerősítette az Árpád Muzeális Gyűjteményt (immár Árpád Múzeum), azzal a kimondott céllal, hogy régészeti gyűjtőkörrel rendelkező területi múzeummá válhasson. A gyűjtőterület magába foglalja a Csepel sziget déli felét Szigetcsépet is beleértve, így a Duna fő középső szakaszán egy jelentős területet a fő mederben, valamint a Ráckevei-Dunában. A fejlesztés után a tervek szerint a Múzeum víz alatti régészeti kutatóközpont szerepét is ellátja, együttműködésben más hazai múzeumokkal, kutatóhelyekkel, valamint nemzetközi kapcsolatokat kiépítve a folyami régészet európai színterén is. Az első megállapodások az esztergomi, szentendrei, százhalmabattai és a dunaujvárosi múzeumokkal, valamint a hadirégészet területét érintően a HM Hadtörténeti Intézet és Múzeummal már aláírásra kerültek. December elején az olasz ATENA CuMaNa nevű, a hajózási hagyományokat ápoló, víz és ember viszonyát tanulmányozó és víz alatti régészeti kutatásokat is végző szervezettel, az olasz kollégák ráckevei látogatása során szintén együttműködési megállapodást írtunk alá.

Az idei nyár és ősz alacsony vízállása miatt több víz alatti lelet és lelőhely is szárazra került. Makád határában 17.-18. századi malomkövet, Ercsi határában egy 18. század közepéről- második feléből származó téglaszállító dereglye roncsát találtuk meg. Az újabb leletek közül ki kell emelnünk a Szigetcsép határában a Duna partján talált hajó elemet, amely a ráckevei és a dunaföldvári hajókhoz hasonlóan egy lapos aljú, ún. kiterjesztett monoxyl hajótestből származik, így középkori, török-kori keltezése elképzelhető. A környező folyóparton további – valószínűleg település eróziójával a mederbe jutott – őskori leleteket is gyűjtöttünk. A szigetcsépi szemlét egy a területről beszolgáltatott római kori ezüstpénzekből álló éremlelet is indokolta. Budafok központjánál a Duna fő medrének jobb partján egy nagy, lapos aljú szállítóhajót dokumentáltunk a HM Hadtörténeti Múzeummal és a Budapesti Történeti Múzeummal együttműködve. A tölgy hajó deszkáit vasszögekkel rögzítették a bordákhoz. Ebben az esetben 18., esetleg korai 19. századi keltezést valószínűsítünk.

Középkori hajótest részlete Szigetcsépnél

Dereglye részlete – Budafok

18. sz.-i téglaszállító roncs Ercsinél

Szigetújfalu határában az ismert lelőhely (bronzkori telepnyom, római erődítés, középkori kolostor) előtti mederben számos őskori, középkori leletet gyűjtöttünk, illetve mértünk be GPS-el. Az őskori leletek közül érdemes kiemelni a vulkanikus kőből készült őrlőköveket, amelyek arra utalnak, hogy a Duna-partot lakóhelynek, munkahelynek használták (az őrlőkövek településekhez és nem temetőkhöz kötődnek, a nehéz köveket a folyó nem görgethette messziről). November végén víz alatti felderítést végeztünk a mélyebb mederben feltételezett falmaradványok, szórványleletek térképezése, begyűjtése céljából. Megállapítottuk, hogy a part menti kőomladék előtt a mederben egy nagyméretű faltömb húzódik, amely így egy téglalap alakú, másfél méteres falvastagságú tornyot rajzol ki. Az omladékból egy római kori tetőcserép (tegula) töredéke került elő.

A dunaújvárosi múzeummal együttműködve a Szalki-sziget térségében található kiterjedt fa-kő építmények romjait is tervezzük kutatni. A területen nagyméretű, elnyúlt alakú „platformok” találhatóak, a felszíni leletek között számos római téglalag található.

A szigetújfalui és a dunaújvárosi kutatások a római határvédelmi rendszer, a limes kutatásához is kapcsolódnak, amely a Világörökség cím várományosa is. Részben emiatt Ráckeve partnerként részt vesz a Duna Transznacionális Program kiírására beadott „Smart Danube Limes” elnevezésű nemzetközi projektkezdeményezésben is. Reményeink szerint az idén lefektetett alapokon jövőre számos új kutatást végezhetünk.

Tóth J. Attila

Koszorúzás Budapesten és Torockón

2015. november 13-án, halálának tizedik évfordulóján koszorúzással emlékeztünk meg Dr. Román András építészről, a magyar és a nemzetközi műemlékvédelem kiemelkedő alakjáról. Az Aulich utca 3. sz. épületen elhelyezett emléktáblánál dr. Laki

Tamás, a BME Építésmérnöki Karának c. egy. docense, és Dr. Fejérdy Tamás, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság elnöke mondott beszédet.

Ugyanezen a napon Torockón is koszorúzással és ünnepi beszéddel emlékezett meg Román Andrásról és munkásságáról a Transylvania Trust és a Torockó Értékvédő Program munkaközössége és kedvezményezettjei nevében Furu Árpád, Szabó Bálint, Makay Dorottya és Szócs Ferenc, Torockó polgármestere.

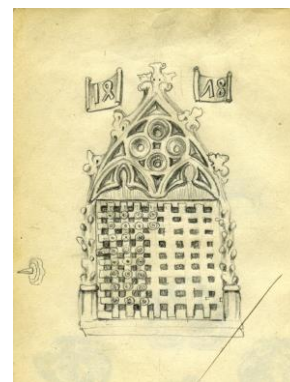
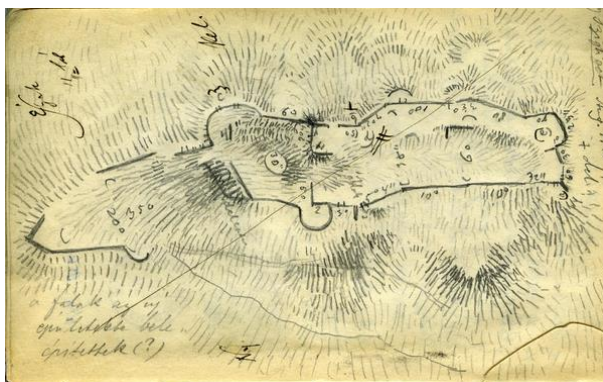
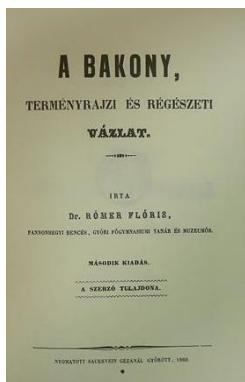
Mindkét helyszínen elhelyezésre került az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság és a Transylvania Trust/Torockó Értékvédő Program koszorúja.

A Rómer Flóris Emlékév eseményei

2015. március 7-én, a *Szóval, tettel* című emlékkiállítással nyílt a Rómer Flóris Emlékév eseményeinek sora a győri Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeumban. Több mint 800 érdeklődő nézte meg a győri múzeum alapítójáról és névadójáról készült kiállítást 5 hét alatt.

A kiállítás posztereit magyarországi múzeumok és akadémiai intézmények munkatársai állították össze. A tárgyak is több helyről, a győri múzeum és könyvtár mellett a Forster Központból, a Néprajzi Múzeumból, a Pannonhalmi Bencés Gyűjteményekből érkeztek, reprezentálva Rómer Flóris szerteágazó érdeklődését, sokirányú tevékenységét, tudósi és személyes életútját.

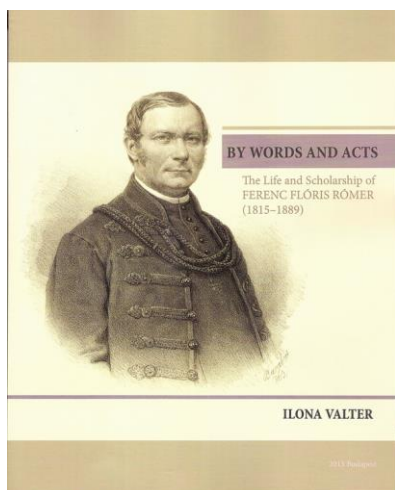
A vándorkiállítás Győről Pozsonyba, Rómer szülővárosába ment, a pozsonyi Magyar Kultúra Múzeumába, ahol kiegészült a Rómer pozsonyi éveire vonatkozó anyaggal: poszterekkel és tárgyakkal. A kiállítás-megnyitó utáni napon, 2015. április 22-én Pozsonyban, a Városi Múzeumban egy tartalmas konferencián emlékeztek szlovákiai, erdélyi és magyarországi kutatók Rómer életpályájáról.

A Magyar Posta Rómer Flóris születésnapján, április 12-én adott ki emlékbélyeget az ünnepelt születése 200. évfordulója tiszteletére.

A vándorkiállítás és a konferenciák mellett egyéb érdekes programok is voltak: május 9-én, a győri múzeum alapításának 155. évfordulóján egy Rómerre emlékező *flash mob* a Czuczor Gergely Bencés Gimnázium diákjai és tanárai rendezésében és részvételével, ahol a diákok a Széchenyi téren keresztül egy (idő)hidat képeztek a gimnázium, az első kiállítás helye és az Apátúr ház, az utód intézmény között. Az emlékévében számtalan rendezvény kapcsolódott Rómerhez: a Bod Péter Országos Könyvtárhasználati verseny idei témája; Szabó Béla fotóművész Rómer nyomában a Bakonyról készült fényképeinek kiállítása; a győri Múzeumi világnapi rendezvény; koszorúzások az Aquincumi Múzeumban, Kőszegen, a Régészet napja (2015. május 29-30.) programjai, a Múzeumok éjszakája és még sorolhatnánk. A természetjárók is csatlakoztak az emlékévéhez, az Ösvénytaposó Baráti Társaság egész évben emléktúrákat vezetett Rómer nyomában a Bakonyban, és egy emlékérmét is kiadtak, és pl. Berettyóújfaluban egy nagyon sikeres kerékpártúrát is rendeztek.

A vándorkiállítás általában 4-5 hetet töltött egy-egy múzeumban, Pozsony után Veszprémben, Bakonybélben, Berettyóújfaluban, majd egy rövid budapesti tartózkodás után a Nemzeti Múzeumból Nagyváradra költözött.

Az események ősszel szinte egymást érték: az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Kulturális Szakbizottsága kezdeményezésére és Visy Zsolt szerkesztésében (ehhez a munkához később Császtvai Tünde, a Magyar Nemzeti Múzeum főigazgató-helyettese csatlakozott), megjelent Valter Ilona tollából a *Szóval, tettel. Rómer Flóris Ferenc élete és munkássága (1815-1889)* című könyve az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság kiadásában, aminek a bemutatója szeptember 7-én volt az Emberi Erőforrások Minisztériumában (EMMI). Szeptember 19-20-án, a Kulturális Örökség Napjain több helyen, így pl. Győrött és Berettyóújfaluban is az ünnepelthez kapcsolódtak a rendezvények. Október 7-én a Magyar Nemzeti Múzeumban a Magyar Tudományos Akadémia, a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat és a múzeum közös rendezésében, a miniszterelnökségi pályázati támogatás lebonyolítójával, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsággal közösen egy sok érdeklődőt, kutatót megmozgató emlékkonferenciára került sor, ahol együtt voltak láthatók a vándorkiállítás poszterei és a Nemzeti Múzeum Rómerhez szorosan kötődő különleges tárgyai. A konferencia

végeztével a résztvevők levonultak a Nemzeti Múzeum kertjében álló, két másik kitűnőség mellett Rómer Flórist is ábrázoló szteléhez, ahol a Nemzeti Múzeum nevében Csorba Csaba főigazgató, az MTA Bölcsészettudományi Központja nevében Fodor Pál főigazgató, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Kulturális Szakbizottsága nevében Visy Zsolt elnök helyezte el koszorút.

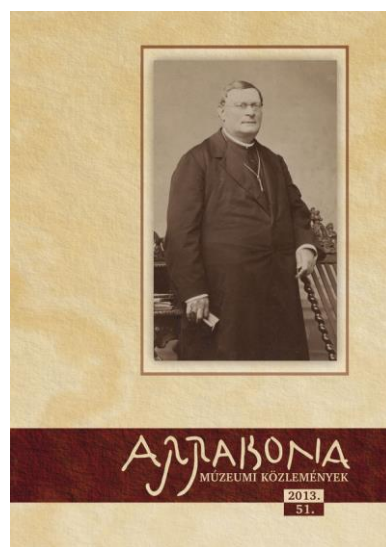
Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság közvetítésével lebonyolított pályázat révén nemcsak ezeket a rendezvényeket, hanem több más programot is sikerrel lehetett, illetve lehet megvalósítani. Az MTA Bölcsészettudományi Központja szerkesztésében és kiadásában megjelennek az októberi konferencia tanulmányai és más, Rómer Flóris életművéhez kapcsolódó dolgozatok, a Magyar Nemzeti Múzeum a Rómer-kiadvány újabb sorozatait jelenteti meg, a győri Rómer Flóris Múzeum pedig elkészítette a vándorkiállítás angol változatát, hogy be lehessen mutatni az

UNESCO párizsi székházában. A miniszterelnökségi pályázat és az MTA Bölcsészettudományi Központ támogatása tette lehetővé, hogy Valter Ilona könyve angolul is elkészüljön.

Október 17-én Nagyváradon, Rómer utolsó éveinek helyszínén a székesegyház kriptájában megemlékezéssel és sírjának megkoszorúzásával, majd vándorkiállítás megnyitójával kezdődött egy megemlékező nap, majd az érdeklődők a csodálatos helyszínen négy előadást hallgathattak meg Rómerről. Itt jelentette be dr. Puskás Imre helyettes államtitkár a határon túli magyar vonatkozású épített kulturális örökség értékeinek feltárását, megóvását, megismertetését célzó Rómer Flóris Tervet. A Nagyváradai Római Katolikus Püspökség anyagával kiegészített kiállítás lebontása után a zirci Bakonyi Természettudományi Múzeumba jött vissza, ahol december 20-ig látogatható, és a tárlathoz több érdekes, természettudományos ismeretterjesztő programot, vetélkedőt kapcsolnak a rendezők.

A Budapesti Honismereti Társaság rendezvényén tartott előadás (november 4.) után november 27-én rendezte meg a győri Rómer Múzeum az emlékévként záró konferenciáját. Öt neves előadó beszélt itt Rómer Flóris tudományos pályájának olyan szeleteiről, életének állomásairól, melyekre az év folyamán végzett kutatások derítettek fényt. Az előadások az Arrabona, a győri múzeumi évkönyv 51. számának bemutatójával és az emlékévként során végzett egyéb kutatások (Rómer életmű bibliográfiája, közgyűjteményi adatbázis fejlesztése) rövid ismertetésével zárultak, azzal a gondolattal, hogy a megkezdett munkát, Rómer életművének a lehető legteljesebb feltárását el kellene – és a magyarországi és határon túli kutatók, kutatóhelyek, múzeumok példás összefogásának köszönhetően – el is lehetne végezni.

Ez a munka nagyon is megilletné a magyar régészet atyjának nevezett tudóst!

Miután az Egyesült Nemzetek Nevelésügyi, Tudományos és Kulturális Szervezetének (UNESCO) 37. Általános Konferenciája 2013-ban, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottsága javaslatára Rómer Flóris születésének 200. és Semmelweis Ignác halálának 150. évfordulóját is felvette azon évfordulók közé, amelyeket a szervezet 2015-ben megünneplésre méltónak talál, mód nyílt arra, hogy e két neves személyiség munkásságáról az UNESCO párizsi főhadiszállásán is meg lehessen emlékezni.

Az emlékvé eseményeit a közreműködő, rendező intézmények mellett anyagilag támogatta a Nemzeti Kulturális Alap és a Miniszterelnökség is, az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottságának segítségével. Ennek a támogatásnak is köszönhetően jelentek meg az említett kiadványok, rendezhettük a konferenciákat, folytatódhatott a közgyűjteményi adatbázis fejlesztése, illetve kerülhetett a vándorkiállítás Párizsba, az UNESCO székházába angol nyelven december 1-11. között a Semmelweis-kiállítással együtt. A két kiállítás az UNESCO székház Miro I-II. termében került megrendezésre, megnyitóján Cséfalvai Zoltán OECD-UNESCO nagykövet, Réthelyi Miklós, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság elnöke és Irina Bokova, az UNESCO főigazgatója mondott beszédet. A megnyitón részt vett Károlyi György, Magyarország párizsi nagykövete is. Az ünnepi megemlékezés estéjének színvonalát az is fokozta, hogy az érdeklődők átvehették a Semmelweis Ignác és a Rómer Flóris életművet bemutató könyveket, az utóbbit magyar és angol nyelven. A Rómer-kiállítást a továbbiakban a Balassi Intézet veszi gondozásba, és mutatja be a világ különböző országaiban működő magyar intézetekben. A párizsi Magyar Intézet jóvoltából lehetőség nyílik arra is, hogy elkészüljön a kiállítás francia nyelvű változata.

Felsorolhatatlan részletesen minden esemény, illetve mindenki, aki részt vett akár szervezéssel, akár kutatással, előadással stb. az év folyamán a programokban. A <http://romer2015.hu/> oldalon, illetve a Rómer Flóris Emlékév 2015 Facebook oldalon rengeteg hír, információ, Rómerhez kapcsolódó írások, érdekességek jelentek meg. Köszönet a résztvevőknek, támogatóknak, szponzoroknak és mindenkinek, aki híret vitte Rómernek Magyarországon és a világban. A munkát folytatjuk!

Csécis Teréz – Visy Zsolt

Kedves Tagtársaink,
ezúton is közzé tesszük, hogy a Fővárosi Törvényszék 14.Pk.60.134/1996/37. sz. végzése alapján az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság Egyesület továbbra is közhasznú egyesületként folytatja tevékenységét, fenti végzés 2015. november 7-én (a Fővárosi Törvényszék 14.Pk.60.134/1996/38. sz. végzése alapján) jogerőre emelkedett.

***Minden Kedves Tagtársunknak, Barátunknak
Békés, Boldog, Örömteli,
Sikerekben és Eredményekben Gazdag 2016-os Évet
Kívánunk !!!***

**ICOMOS Híradó,
a Magyar Nemzeti Bizottság közleményei**

**Szerkesztőség: H-1014 Budapest, Táncsics Mihály utca 1.
Levél cím: H-1535 Budapest, Pf. 721.
Telefon/fax: +36/1/2254966, Telefon: +36/1/2254965
E-mail: secretariat@icomos.hu
Honlap: www.icomos.hu
Kiadja az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottsága
Felelős kiadó: Dr. Fejérdy Tamás DLA
Szerkesztő: Keller Annamária
HU ISSN 2062-4964 (Nyomtatott)
HU ISSN 2062-4972 (Online)**

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság tagságával járó előnyök:

- informáltság a műemlékvédelem hazai és nemzetközi híreiről, eseményeiről, pályázatairól, ösztöndíjairól, stb. az ICOMOS elektronikus körlevelek, az ICOMOS honlap (www.icomos.hu), az ICOMOS Híradó és az ICOMOS News/Nouvelles ICOMOS révén
- ingyenes belépésre jogosító tagsági kártya a világ legtöbb múzeumba, emlékébe, romterületére
- az UNESCO/ICOMOS Dokumentációs Központjának szabad használata

Az ICOMOS Magyar Nemzeti Bizottság pártoló Jogi tagja a Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Budapest,